

CURRENT ASPECTS OF THE STUDY OF ANCIENT EGYPTIAN ART

D.J. Tulanova¹

D.A. Tulyanova²

Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

KEYWORDS

relevance, art, genre, artist,
stage, school, pictorography,
work, mastaba, museum,
education

ABSTRACT

This article considers the opportunities necessary for more effective assimilation of the topics of the art of Ancient Egypt, which is one of the important parts of the discipline of the history of fine arts. Ancient Egypt is the territory where one of the 7 miracles was created, and which has survived to this day. The study of the fine arts of Ancient Egypt is the foundation of knowledge that shapes the growth and development of the future artist-educator.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7940990

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Associate Professor of the Department of Fine Arts, Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

² Teacher, General secondary school No. 203 of Tashkent city, Tashkent, Uzbekistan

QADIMGI MISR SAN'ATINI O'RGANISHNING DOLZARB JIXATLARI

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

dolzarblik, san'at, exrom,
rassom, davr, mastaba,
maktab, asar, muzey,
piktografiya, sfinks, ta'lim

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Ushbu maqola tasviriy san'at tarixi fanining muxim va qiziqarli mavzusi bo'lgan Qadimgi Misr san'atiga bag'ishlangan bo'lib, uni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan imkoniyatlarni ko'rib chiqadi. Tariximizdan ma'lumki, aynan Qadimgi Misr yerlarida yaratilgan va dunyoning 7 mo'jizasiga kiritilgan Gizadagi piramidalar hozirgi paytgacha yetib kelgan yagona namuna xisoblanib, bu ilmlar bo'lajak rassom-o'qituvchining kelajakda o'sishi va rivojlanishini shakllantiradigan nazariy va amaliy bilimlarning asosi sifatida xizmat qiladi.

Qadimgi dunyo tasviriy san'atini o'rganish va tahlil qilish, Yangi davr va zamonaviy san'atning rivojlanish tendentsiyalarini tushunishga yordam beradi. Keyinchalik O'rta asrlar va Yangi davr san'ati va madaniyatida yashab rivojlanadigan va zamonaviy san'atlar ichida o'z dolzarbliligini yo'qotmagan va ijod uchun kuchli turtki bo'lgan turli tuman afsonaviy, shuningdek universal diniy mavzular, syujetlar, g'oyalarni aynan Qadimgi Dunyo vujudga keltirgandir.

Qadimgi Misr tarixida ilk davlatlar paydo bo'lishi taxminan besh ming yil avval vujudga kelib quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Sulolar paydo bo'lishidan avvalgi davr - miloddan avvalgi 4 ming yillik;
2. Qadimgi podsholik - miloddan avvalgi 2900-2270 yillar (I-IV sulolar hukmronligi davri);
3. O'rta podsholik - miloddan avvalgi 2100-17000 yillar (XI-XIII sulolar hukmronligi davri);
4. Yangi podsholik - miloddan avvalgi 1555-1090 yillar (XVIII-XX sulolar hukmronligi davri);
5. So'ngi davr - miloddan avvalgi XI asrdan-332 yillar;

Qadimgi va O'rta podsholiklar davri oralig'ida Misr alohida **nomlarga** bo'linadi; O'rta va yangi podsholiklar davri oralig'ida Misr **gixsoslar** qabilasiga qaram bo'lgan³.

Endilikda har bir davr san'atini alohida ko'rib chiqamiz. Misrning qadimgi podsholigi Yuqori va Quyi Misrning uzoq davom etgan urush natijasida shakllandi. Yuqori Misr hukmroni Min (Xor Axa) g'alabani qo'lga kiritib, ilk sulolaga asos solgan (hammasi bo'lib Misr tarixida 30 ta sulola vujudga kelgan). Misr san'atini eng gullab yashnagan davri miloddan avvalgi 3 ming yilligiga tegishlidir. Ilk sulolalar tinit (poytaxti Tinis nomidan olingan) deb nomlangan bo'lib, ushbu davr Misr jamiyatida byurokratik shakllanish yuzaga kelgan.

³ Н.А. Дмитриева.Краткая история искусств. Книга 1.М. «Искусство» 1996. Стр.24.

Ikki podsholikning chegarasida Min yangi poytaxtga asos solib, butun Misrni birlashtirgan holda unga Xet-Ka-Ptax (yunonliklar tilida bu «Agyuptos» deyilib keyinchalik butun davlat nomiga nisbatan ishlatilgan) deb nomladi. Misrliklar esa o'z vatanini Ta-Kemet, ya'ni «Qora zamin» - serhosil qora yer deb atashgan, ya'ni «Qizil zamin»a - sahroga nisbatan qarama-qarshi bo'lgan yerning nomi. Buyuk tarixchi va mutaffakir Gerodot esa Misrni «Nil daryosining in'omi» deb atagan edi.

Qadimgi Misrliklar Nil daryosining sharqiy sohilida yashaganlar; g'arbiy sohil esa marhumlarga «abadiy hayot» kechirish uchun mo'ljallangan edi. Shuning uchun g'arbiy qismda piramidalar, mastabalar va sag'analar qurilgan. Bu odat ramziy ma'noga ega bo'lgan: quyosh osmon daryosining sharqida chiqib g'arb tarafda botgani uchun, insonlar (Ra ma'budining qora mollari deb atalishgan) ham yerdagi hayotini sharqda yashab, o'lgandan so'ng g'arbgga ko'chib o'tadilar degan tushuncha bo'lgan. Misrliklar marhumlarni «ma'bud Kamish dalalar»ida abadiy hayot kechirgani kuzatishgan. O'liklar mamlakati misrliklar uchun yerdagi hayotga o'xshash bo'lib, lekin bu hayotdan ancha baxtliroq va zavqli deb tasavvurlangan.

Misr san'atidagi diniy - afsonaviy tasavvurlar. Diniy - afsonaviy tasavvurlar Misr san'atining asosi deb hisoblangan. Yuqorida qayd etganimizdek afsonaviy e'tiqodning belgilovchi xususiyati, antropomorfizm bilan bir qatorda simvolizm bo'lgan. Misr afsonalarida ramziylik va poetika xususiyatlari asos bo'lgan. Masalan Misr tasviriy san'atining asosiy ramzlaridan biri – **quyosh**dir. Ushbu ramzni misrliklar oltin buzoqcha ko'rinishida tasavvur qilishgan. Oltin buzoqcha erta tongda sigir ko'rinishidagi ayol ma'bud Nutdan tug'ilardi. Kun bo'yi buzoqcha katta bo'lib buqaga aylanadi; Buqa - bu **Ra**(quyosh ma'budi) aksidir. Kechgi tunda Ra Nut bilan birga bo'lib, ularning ittifoqidan erta tongda yana oltin buzoqcha dunyoga keladi, ya'ni Ra «o'z o'g'li ko'rinishida tug'ilgan»ligini ko'rib turibmiz. Shuni ta'kidlash kerakki Misr dini ko'pxudoliylik bo'lib, xudolarining barchasi hayvonlar ko'rinishida bo'lgan va ko'pincha aniq funktsiyalarga ega bo'lmagan. Masalan **Ra** - quyosh ma'budi (boshida quyosh diski bilan tasvirlangan), **Isida** - onalik va tabiat ma'budasi (sigir yoki sigir Shohlari bilan tasvirlangan), **Gor** - fir'avnlarni homiysi, Osiris va Isidaning o'g'li (lochin qush ko'rinishida tasvirlangan), **Xatxor** - muhabbat va onalik ma'budasi, **Tot** - yozuv, aql-zakovat ma'budi (ibis⁴ yoki pavian⁵ ko'rinishida tasvirlangan), **Taurt** - hosildorlik ma'budasi (gippopotam ko'rinishida tasvirlangan), **Nut** - osmon ma'budasi (sigir ko'rinishida tasvirlangan), **Anubis** - marhumlarni o'liklar mamlakatiga kuzatuvchisi, marhumlar homiysi (chiyabo'ri ko'rinishida tasvirlangan). Shu qatorda yana bir ma'budlar – abstrakt tushunchalarni aks ettiruvchilari ham bo'lgan: **Sexem** – «energiya, quvvat», **Xu** – «iroda», **Sia** – «aql-zakovat», **Xex** – «abadiylik», **Soxmet** - quyosh nuri ichidagi katta kuchlar yig'indisi (she'r yoki arslon ko'rinishida aks ettirilgan). Misr afsonalarini ichida alohida to'xtalib o'tiladigani - bu **Osiris**, Isida va Gor ma'budlari extiromi yoki ularga sig'inishdir.

⁴ Ibis - issiq mamlakatlarda yashaydigan, laylakka o'xshash uzun oyoq qush.

⁵ Pavian – ittumshuq maymun

Osiris haqidagi afsona - bu misrliklarni asosiy e'tiqodi bo'lib ya'ni qadimgi Misr dehqonlarining afsonasi - tabiatni har doim yangilanishi, o'ladigan va yana unib chiqadigan bo'g'doy urug'idir. O'z otasi Osirisni tiriltiradigan Gor ma'budi esa - bu hayot baxsh etuvchi quyosh nurlaridir. Misrliklarning afsonaviy qarashlari keyinchalik tasviriy san'atda ramziy-ifodaviy aks ettirilgan.

SHu bilan bir qatorda, ma'budlar marosimi o'liklar marosimi bilan chambarchas bog'liqdir: fir'avn o'limidan keyin ham o'z mamlakatida hukmronlik qiladi, mamlakatning gullab-yashnasi fir'avnga bog'liq bo'lgan. Fir'avn o'limidan so'ng Osiris timsoliga kiradi. Shundan kelib chiqib fir'avn tanasini saqlab, «Ka» (Kaa (inson soyasi)), insonning aksi, soyasi bo'lib o'limidan so'ng inson ruhi «**Ka**»(qadimgi Misrliklar tasavvurida inson uch ko'rinishda yaratilgandir: «**Ax**»-jismoniy tana;«**Ba**»-insonning ruxi;«**Ka**»-insonning soyasi (abadiy ruxi)) timsoliga kiradi, tasviriy san'atda ushbu ruh qush ko'rinishida tasvirlangan. Shuning uchun fir'avn jasadini mumiyolanib hashamatli tarzda bezatilgan va **sarkofag** ichida saqlangan. Sarkofag ustidagi bezaklar podshohning hukmdorlik belgi nishonlarini aks ettirgan. Agarda mumiyolangan fir'avn tanasi chirib ketsa, qadimgi podshohlik davridayoq Ka uchun «tana»ni bir umr saqlanib qoladigan toshdan yasashni boshlaganlar. Lekin, marhumlarga nisbatan sig'inish odati, portret haykaltaroshligini vujudga keltirgan bo'lsa ham, bir vaqtning o'zida haykaltaroshlik rivojini cheklab qo'ygandir. Bular uchun quyidagi sabablar bo'lgan: Misr tasviriy san'atida **kanon**(o'zgarimas, barcha ijodkor bo'ysinadigan qonun-qoidalar)lar ishlab chiqildi:

-Tasviriy san'atda nafaqat marhum portreti, ko'proq uni «soyasi» yaratilib, asarda tasvirlangan inson hamisha yosh, kuchga to'la bo'lib ishlanardi;

-O'tirgan holatdagi haykallar qiyofasining birxilligi, yuzidagi mamnunlik, bir xil atributlar, ramziy bo'yoqlar - bularning barchasi kanonlarga bo'ysinib, marhumlarga nisbatan qo'llanilgan marosimlar talablari bo'lib, yaratilgan tasviriy san'at asari abadiiy hayot kechirish uchun mo'ljallangan;

-Figuralar frontal holatda ishlanib, faqatgina bir nuqtadan ko'rishga mo'ljallangan edi, tasvirlar simmetrik ko'rinishga ega va eng asosiysi ularning barchasida geometrik blok shakli ko'rinib turadi. Aniq geometriya - Misr san'atining o'ziga hos jihatidir;

-Rassom devoriy suratlarda aks etgan figuralarni bosh qismi va tanasini «**profil**» shaklda bajargan, bu tasvirlanayotgan figura umumiy kompozitsiyadagi ritmni ushlab turish uchun mo'ljallangan edi. Lekin shunga qaramay rassom inson tanasi va yuzini deformatsiya qilmasdan ko'z va elka qismlarni «**fas**» - tomoshabinga nisbatan to'g'ri ko'rinishda va tananing pastki qismini esa chorak tarzda burib, oyoq qismini to'liq profil qo'rinishga olib kelgan tarzda ifodalaydi;

-Mabudlar, fir'avn va zodagonlar oddiy xalq tasviriga nisbatan hajm jihatidan bir muncha katta ko'rinishda tasvirlangan;

-Haykallarning ko'zlarini toq' billuri, xaltsedon va agat toshlari bilan inkrustatsiyalash ishlangan haykallarga hayotiy ko'rinish baxsh etgan, lekin haykallarning ko'zlariga tikilib ham ularning abadiylikka tiqilgan qarashlarini ilg'ab bolmaydi. Negaki

haykaltarosh so'zi misrliklar tilida «**sanx**» - «hayot yaratguvchi» degan ma'noga egadir;

-Agarda Misr tasviriy san'atida inson qomati kanonlarga bo'ysingan holda tasvirlansa, ushbu qonun qoidalar hayvonlar tasvirida qo'llanilmagan, hayvonat dunyosi o'zining hayotiyli va plastikasi bilan jalb etadi;

-Haykaltaroshlikda ikki ko'rinishdagi haykallar turi tarqalgan bo'lib: **o'tirgan haykallarning** qo'llari simmetrik tarzda tizzalari ustiga yoki bitta qo'li tirsak qismidan buklangan, qaddi rostlangan tarzda va ko'zlari oldga qaragan bo'lgan; **Tik turgan haykallar** frontal ko'rinishda bo'lib, bosh baland ko'tarilgan, chap oyoq esa oldinga tomon qadam tashlab, qo'llari pastga tushirilgan va tanaga yopishgan holda ishlangan.

Miloddan avvalgi 2650 yildan boshlab qadimgi Misr yerlarida zinasimon piramidalar qurilishi boshlangan. Fir'avn **Joser**(miloddan av. 2680-2660)ning Sakkaradagi maqbara kompleksi markazi - bu **zinasimon maqbara**(me'mor **Imxotep**)si - yetti qavatdan iborat bo'lgan tepaga qarab kichrayib boruvchi supalardan tashkil topgan bo'lib, balandligi 60 metrdan yuqori bo'lgan me'moriy inshoot yaratilib, boshqa maqbaralardan ajralib chiqqan holda monumental me'morchilik rivojini keyingi bosqichini belgilab berdi. Ushbu maqbaraning yuqori qismini ustma-ust qo'lgan **mastaba**(arab tilidan «supacha»)lar, ya'ni **piramida**(devorlari tepaga qarab kichrayib boradigan to'g'ri to'rtburchak ko'rinishidagi dafn sag'analarini)ning tipologik ko'rinishini ta'minlagan qurilmadir. Memfis davri(poytaxti Memfis bo'lganligi uchun shundek ataladi)ga kelib fir'avnlarning ilohiylashtirish tasviriy san'atda o'z aksini topdi. Ushbu davrning tipik yodgorligi - **piramida** va uning yonidagi **sfinks**: o'rganilayotgan davrning eng mumtoz namunalari Gizada barpo etilgan - bular yunon transkripsiyasida - Xeops (Xufu), Xefren (Xafra) va Mikerin (Mennaur) piramidalari deb atalgan. Bu piramidalarni eng yuqorisi - Xeops bo'lib, Gerodot qadimgi dunyoning yetti mo'jizasi ichiga kiritgan. Piramida balandligi 146,6 metr, asosining bir tarafining uzunligi 233 metrni tashkil qiladi. Piramida bir biriga juda zich qilib terilgan 2300000ta tosh bloklaridan iboratdir. Me'morlar - Imxotep va **Xemiundirlar**. Piramidalarni she'r tanali va fir'avn Xefren yuzli sfinks qo'riqlaydi. Sfinks uzunligi 51 metr, balandligi esa 20 metrdan oshiq bo'lgan qoyadan yasalgan.

Amarna san'ati. Misrning Yangi davr san'ati ichidagi Amarna (zamonaviy nomi Tel-Amarna bo'lib, aynan shu erda Amenxotep poytaxti-Axetaton joylashgan) davrini ajratish, **fir'avn Amenxotep**ning reformatorlik faoliyati bilan bog'liqdir. Amenxotep ko'pxudoliylik dinidan voz kechib, farmon tarzida bitta ma'bud - **Aton**(tasviriy san'atda ko'p qullar aks ettirgan quyosh diski)ga sig'inishni talab qiladi va o'z ismini **Exnaton** («Atonga ma'qul»)ga alishtiradi. Poytaxtini ham yangi shahar Axetaton («Aton osmoni»)ga ko'chirib barcha ehromlardan ma'budlar ismlarini o'chirtirib «xudo» so'zini «hukmron» so'ziga alishtiradi va xudolar ramzini - fir'avn ramzi bilan almashtiradi.

Tasviriy san'atda ham kanonlardan voz kechilib, "izlanish"lar boshlanadi. Tasviriy san'at syujetlarida esa hayotdan olingan realistik kompozitsiyalar paydo bo'ladi, tasvirlanayotgan har bir qahramon individual ko'rinishga ega bo'ladi (masalan nozik oyoqli, ingichka bo'yinli va qappaygan qorinli Exnaton haykallari, nozik va ozg'in yosh malikalar

portreti, gidrotsefaliya⁶ kasalligi bilan betob bo'lgan Nefertiti qizini portreti). Amarna san'atini nodir asarlariga **haykaltarosh Tutmes** ustaxonasidan topilgan podsho oilasining portretlaridan tashkil topgan. Arxeolog Borkhardt tomonidan topilgan **Malika Nefertiti**ning rangli bo'yoqlar bilan realistik tarzda ishlangan haykaltaroshlik portreti alohida e'tiborga egadir. Negaki ushbu go'zallik timsoli hisoblangan haykal Milos Afroditasi va Leonardo da Vinchining "Djokonda" portreti kabilar bilan bir qatorda turadi.

Fir'avn Exnatonning diniy - siyosiy reformalari uzoq vaqt davom etish uchun juda ilg'or bo'lgan. Exnatonning o'zgarishlariga nisbatan bo'lgan reaksiya uni vorisi fir'avn Tutanhamon davrining o'zida namoyon bo'ldi. Qisqa vaqt ichida barcha eski urf-odatlar tiklanib Exnaton ismi esa qarg'ishlar qilingan. Amarna san'atini noyob asarlari **Tutanhamon maqbarasi arxeolog Govard Karter** tomonidan 1922 yilda topilgan. Ushbu topilma haqida san'atshunos N.Abdullaev quydagi fikrni aytib o'tgan: «Tutanhamon maqbarasidan topilgan zirak, quticha, marjon va mebellar nafis did bilan inkrustatsiya qilingan. Ular uchun fil suyagi qimmatbaho yog'och bo'laklaridan qadab chiqilgan (masalan, qutichani ishlash uchun 20 mingdan ortiq shunday fil suyagi va qimmatbaho yog'och bo'lagi ishlatilgan). Tutanhamon taxti reliefi ham o'z jozibasini bilan xotirada qoladi⁷.

Misir ijtimoiy hayotidagi jonlanish eramizdan avvalgi VII asrlarda boshlandi. Lekin bu uzoqqa cho'zilmadi. Eramizdan avvalgi VI asrlarda eronliklar, so'ngra eramizdan avvalgi IV asrda Aleksandr Makedonskiy tomonidan Misr erlarining bosib olinishi uning o'ziga hos san'atida asta-sekin so'nish va Ellin dunyosi san'ati bilan qo'shib ketishga sabab bo'ldi.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Н. Абдуллаев. Санъат тарихи 1 том. Т.- «Ўқитувчи» 1986 й. 22 б.
2. Н.А. Дмитриева. Краткая история искусств. Книга 1.М.- «Искусство» 1996. Стр.24.
3. D.J.Tulanova. Tasviriy san'at tarixi. Darslik. Т.-"LESSON PRESS" 2019 у.37-45б.
3. ТУЛАНОВА, Д. Ж. ЕВРОПЕЙСКИЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВОВЕДЕНИЯ И КУЛЬТУРОЛОГИИ. ЕВРОПЕЙСКИЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВОВЕДЕНИЯ И КУЛЬТУРОЛОГИИ Учредители: Premier publishing sro, (1), 8-15.
4. Уланова Д. Ж. Актуальные Вопросы изучения творческого наследия Русских Художников в развитии пейзажной живописи Узбекистана // European Journal of Arts, 2023, №1. – С.3–10. DOI: <https://doi.org/10.29013/EJA-23-1-3-10>
5. Akhmedov Mukhomod-Umar Bakhridinovich, . (2022). THE IMPORTANCE OF FOLK APPLIED ART IN THE FORMATION OF YOUTH CREATIVE ACTIVITY. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, 3(02), 142–156. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crijp-03-02-23>
6. Абдирасилов, С. (2021). ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА В ПАТРИОТИЧЕСКОМ И ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ. Збірник наукових праць ЛОГОС. <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v4.42>

⁶ Gidrotsefaliya – (yunon. Hidro-suv va kephale - bosh) bosh miyaga suv yig'ilishi.

⁷ Н. Абдуллаев. Санъат тарихи 1 том. Т. «Ўқитувчи» 1986 й. 22 б.

7. Talipov, N., & Talipov, N. (2021). CREATIVE TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE ACTIVITY THROUGH ART EDUCATION. Збірник наукових праць ЛОГОС. <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v3.12>
8. Талипов, Н., & Талипов, Н. (2021). ТАЛАБАЛАРНИ БАДИЙИ ТАЪЛИМ ОРҚАЛИ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ. Збірник наукових праць ЛОГОС. <https://doi.org/10.36074/logos-09.04.2021.v2.50>
9. Kholmuratovich, M. K., Mardanqulovich, A. S., Ravshanovich, J. R., Sharifovna, K. U., & Shodiyevna, B. O. (2020). Methodology of improving independent learning skills of future fine art teachers (on the example of still life in colorful paintings). *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(05), 285-288.
10. Абдирасилов Сунатулла Файзуллаевич, & Назирбекова Шахноза Ботировна (2017). Компьютеризация и информатизация художественно- практические занятия в обучении студентов. *Инновации в науке*, (12 (73)), 21-23.
11. Kodirov Mahmudjon Mukhammadjonovich, (2022). FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS OF FUTURE TECHNOLOGICAL EDUCATION. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS*, 3(10), 34-41. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crjp-03-10-06>
12. Нуртаев, У. Н. (2022). Основы Искусствоведческой Подготовки Студентов Средствами Национального Искусства. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 8, 46-50.
13. R.R. Jabbarov. Patterns in applied art of the uzbek folk // *European Journal of Arts*, 2023, №1. – С.11–14. DOI: <https://doi.org/10.29013/EJA-23-1-11-14>
14. Jabbarov, R. (2023). Zamonaviy tasviriy san'atda qalam tasvirning o'rni qanchalik muhim. *Global Dunyoda Ilm-Fan va ta'limdagi innovatsion rivojlanishning zamonaviy trendlari*, 1(3), 228–232. <https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp228-232>
15. Jabbarov, R., & Rasulov, M. (2021). FURTHER FORMATION OF STUDENTS' CREATIVE ABILITIES BY DRAWING LANDSCAPES IN PAINTING. Збірник наукових праць ЛОГОС. <https://doi.org/10.36074/logos-30.04.2021.v2.09>
16. Nazirbekova, S., Talipov, N., & Jabbarov, R. (2019). Described the Educational, Scientific, and Educational Institutions of the Miniature. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 15(2), 364-367. doi:<http://dx.doi.org/10.52155/ijpsat.v15.2.1192>
17. Валиев, А. Н., Туланова, Д. Ж., & Гуломова, Н. Х. (2018). Современные педагогические и инновационные технологии обучения на занятиях по черчению. *Молодой ученый*, (3), 183-184.
18. Туланова, Д. Ж., & Гуломова, Н. Х. (2018). Технология и условия проведения дидактических игр в процессе преподавания черчения в вузе. In *Образование как фактор развития интеллектуально-нравственного потенциала личности и современного общества* (pp. 89-93).
19. Tulanova, D. (2021). Imaginary line in landscape painting of

Uzbekistan. *Academicia: an international multidisciplinary research journal*, 11(2), 773-778.

20. Саидалиев, С. С., Гуломова, Н. Х., & Туланова, Д. Ж. (2017). Методы эффективного использования законов перспективы при обучении изобразительному искусству. *Молодой ученый*, (7), 462-469.

21. Саидалиев, С. С., Гуломова, Н. Х., & Туланова, Д. Ж. (2017). Методы эффективного использования законов перспективы при обучении изобразительному искусству. *Молодой ученый*, (7), 462-469.

22. Juraxanovna, T. D., & Abdusalom Kizi, N. M. (2021). Creativity And Pedagogical Activity Of The Academician Of The Art Academy Of Uzbekistan, Holder Of The Order Of Friendship Of Peoples - Janis Salpinkidi (Dedicated To The 75th Anniversary Of The Artist And Teacher). *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(06), 123–127. <https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue06-21>

23. Туланова Дилноза Журахановна (2022). ФОРМИРОВАНИЕ И СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ ПЕЙЗАЖНОЙ ЖИВОПИСИ УЗБЕКИСТАНА. *European Journal of Arts*, (1), 8-15.

24. Tulanova, D. J. (2019). Landscape figure as a part of integrated teaching in fine art in plenary practice. *International Journal of Academic Research and Reflection*, 8, 83-85.

25. Туланова, Д. Ж. (2020). Творчество и педагогическая деятельность академика художественной академии Узбекистана, кавалера ордена дружбы народов Яниса Салпинкиди. In **АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИСКУССТВА: ИСТОРИЯ, ТЕОРИЯ, МЕТОДИКА** (pp. 132-134).